
ANA STEVANOVIĆ

TRANSKULTURNA EVROPA - KULTURNA POLITIKA U EVROPI KOJA SE MENJA

---

*Ulrike Hana Majnhof i Ana Triandafilidu:
Transkulturalna Evropa – Kulturalna politika u
Evropi koja se menja, Clio, Beograd 2008.*

Tokom devedesetih godina XX veka u diskursima Evropske unije vodila se rasprava o kulturnoj politici u Evropi. Ta diskusija kretala se u dva pravca – prvi je podrazumevao izgradnju panevropskog kulturnog prostora i mogućnost stvaranja zajedničke evropske kulture i identiteta, a drugi pravac karakterisala je ideja o Evropi kao bogatom kulturnom mozaiku. U središtu rasprave nalazilo se pitanje nacionalnih kultura kao i razmatranje na koji način bi se kulturna politika mogla preoblikovati u kontekstu u kome nacionalni ciljevi više ne bi bili primarni. Pod pojmom kulturna politika podrazumeva se svesno delovanje usmereno ka ostvarivanju društveno prihvatljivih ciljeva u oblasti kulture, a njen cilj je očuvanje i razvoj kulturnog identiteta.

U savremenim raspravama o kulturnoj politici najveća pažnja posvećuje se pitanjima transnacionalnih tokova i migracija na evropskom prostoru, a pitanje proširenja komplikuje ne samo stare pretpostavke o mogućim razlikama između Zapadne i Istočne Evrope, već i o lokaciji i granicama same Evrope.

Knjiga “TRANSKULTURNA EVROPA – Kulturalna politika u Evropi koja se menja”, koju su priredile Ulrike Hana Majnhof i Ana Triandafilidu a koju je

objavila izdavačka kuća “Clio” iz Beograda 2008. godine, bavi se ključnim pitanjima s kojima se susreću tvorci kulturne politike u Evropi u XXI veku. Ova pitanja tiču se kulturne raznolikosti i kulturne konfiguracije evropskog prostora u savremenoj Evropi.

Većina autora čiji su radovi objavljeni u ovoj knjizi angažovana je na mnogobrojnim svetskim univerzitetima, poput univerziteta u Beču, Londonu, Sautemptonu, potom na Evropskom univerzitetskom institutu u Firenci, kao i pri istraživačkim centrima i institutima pomenutih obrazovnih ustanova. Pored njih, zastupljeni su i autori iz nekadašnjih jugoslovenskih zemalja, a koji su predavači na fakultetima u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Autori daju savremeni kontekst ovoj knjizi kroz razmatranje određenog broja pitanja koja se odnose na kulturnu politiku u Evropi u današnje vreme. Mnogi od autora učestvovali su, i još uvek učestvuju, u realizaciji istraživanja i projekata koji se tiču transkulturnih zajednica, multikulturalizma, studija kulture, kulturne politike, integracija imigranata, nacionalnih identiteta, sociologije kulture itd. Zajedničko za sve autore jeste mnoštvo nedavno objavljenih publikacija u vezi s pomenutim oblastima, što ide u prilog njihovoj stručnosti kao i kompetentnosti da govore o pomenutim temama.

Autori razmatraju nove i zanimljive razvojne tokove koji bi mogli da doprinesu unapređenju mišljenja o kulturnoj politici. Kulturom se ne bave kao nečim što je statično i utemeljeno na određenoj lokaciji, već je sagledavaju kao promenljivu i dinamičnu pojavu. Ističu transkulturne tokove u nekim od najvećih evropskih gradova (npr. Berlin, London, Pariz), zatim u prestonicama, kako sami navode, prilično zatvorene stvarnosti (Ljubljana), kao i nova kulturna kretanja koja se javljaju u gradovima, u samom srcu i na periferiji Evrope (Beč, Beograd). Ispituju odnos između kulturne raznolikosti, kulturne politike i migracija, pokušavajući da istaknu nacionalne ograničenosti tog odnosa.

Priredivačice knjige, Majnhof i Triandafilidu, shvataju kulturnu politiku kao onu politiku koja utiče na način življenja neke grupe ili više grupa ljudi u Evropi. Prema tome, kulturna politika u “transkulturnoj Evropi” bavi se pitanjima zajedničkog života i postojanja populacija na geosocijalnim prostorima ev-

ropskog društva. U ovoj knjizi, autori sagledavaju Evropu kao jedinstven geografski prostor, napuštajući posmatranje kulturne politike kao strategije u oblasti kulture samo u okviru jedne nacije, odnosno države.

U samom središtu pažnje autora koji su dali doprinos ovoj knjizi nalazi se pitanje kulturne raznolikosti, a ono što predstavlja suštinu njihovih proučavanja jeste značaj migracionih populacija koje žive u velikim evropskim gradovima, poput Rima, Londona, Berlina... U ta pitanja ubrajaju se i ona koja se tiču novih migranata koji su u poslednjoj deceniji XX veka napustili svoje matične države i doselili se u pomenute evropske gradove. Pored toga, ova knjiga se bavi i odnosom Zapadne i Istočne Evrope koji, prema rečima autorâ, predstavlja odnos kulturne nejednakosti, ali i odnos koji intenzivno poprma novi oblik u kontekstu proširenja Evropske unije. Uzimajući u obzir i aktuelna politička dešavanja, autori pokazuju kako se i na koji način političke promene reflektuju na oblast kulture.

Knjiga se sastoji od dvanaest poglavlja koja su podeljena u tri dela. Prvi deo knjige donosi pregled pitanja koja se tiču kulturne politike u Evropi; drugi deo govori o gradovima koji su bili predmet istraživanja, dok je treći deo knjige posvećen transnacionalnom i transkulturnom povezivanju.

U okviru prvog poglavlja, Majnhof i Triandafilidu daju "Uvod u kulturnu politiku u Evropi koja se menja – Transkulturnu Evropu" i postavljaju pitanje krize multikulturalizma koja, kako autorke tvrde, dominira javnim i političkim diskursima i u "novim" i u "starijim" zemljama imigracije. Multikulturalizam se ovde definiše kao javno prihvatanje imigranata i manjinskih grupa ili zajednica koje se razlikuju od većinskog stanovništva po jeziku, kulturi i društvenom ponašanju, i koje imaju vlastite asocijacije i vlastitu socijalnu infrastrukturu. Priznavanje kulturne raznolikosti i mera kojima se obezbeđuje jednakost u društvu, predstavlja suštinsku odliku multikulturalizma.

Sledi poglavlje pod nazivom "Logika evropeizacije kulturne politike" koje je napisala Monika Sasateli, a bavi se pitanjem evropeizacije kulturnih politika. Sasateli razmatra jednu od najznačajnijih inicijativa kulturne politike Evropske Unije – program "Evropske prestonice kulture" koji, po njenim rečima, pruža od-

ličan oslonac za razumevanje logike, dostignuća i ograničenosti evropeizacije posredstvom kulturne politike. Ovaj program ukazuje na to da veliki gradovi imaju glavnu ulogu na kulturnoj sceni Evrope. Sličnu pretpostavku iznale su i Majnhof i Triandafilidu u uvodnom poglavlju; one smatraju da, u poređenju s velikim nacijama, veliki gradovi obezbeđuju bolje spoznajne instrumente za sagledavanje novih međuzavisnosti i tokova savremenih društava. Veliki gradovi danas predstavljaju stecište značajnih tokova proizvoda i ljudi koji prevazilaze urbane i nacionalne teritorijalne granice, pretvarajući prestonicu u kosmopolitski grad.

U trećem poglavlju, “Zamišljene ili prave podele? Kulturne politike i njihove granice”, autori, Milena Dragičević-Šešić i Sanjin Dragojević, kritički istražuju ne samo načine na koje se konstruiše politika identiteta i utopijska slika Evrope već i načine na koje se one, putem evropske politike uključivanja/isključivanja, potiskuju ka daljoj izolaciji u vođenju kulturne politike i ka daljim unutrašnjim podelama.

U četvrtom i poslednjem poglavlju prvog dela knjige, “Sagledavanje kulturne raznolikosti: diskursno-analitički pristup”, koje su napisale Nađa Kivan i Ulrike Majnhof, ispituju se uslovi koji čine okvir rasprave o kulturnoj raznolikosti i multikulturalizmu. U zaključnim napomenama, autorke ističu da je za plodnu i osnovanu raspravu o kulturnoj raznolikosti i multikulturalizmu u zemljama članicama Evropske unije neophodno da se ti pojmovi odnose na ista pitanja u svim različitim lingvističkim i političkim kontekstima.

Drugi deo ove knjige bavi se tretiranjem kulturne politike iz perspektive metropola s posebnim akcentom na pitanja koja se tiču kulturne raznolikosti. Tako u petom poglavlju, “London i projekat urbanog kosmopolitizma”, autorka Asu Aksoj govori o prirodi raskola između nacionalnog i urbanog, koristeći London kao središte razmišljanja o kulturnoj raznolikosti. Aksoj zaključuje da je otvorenost Londona prema svetu, odnosno, otvorenost prema tokovima ljudi, od suštinskog značaja za njegov potencijal kosmopolitiskog modela kulturnog inoviranja.

Poglavlje o Berlinu i Parizu, koje su napisale Nađa Kivan i Kira Kosnik, bavi se mogućnostima umetničkog stvaralaštva u oba grada. Oslanjajući se na

empirijsko istraživanje koje je tokom godinu dana sprovedeno u pomenutim gradovima, autorke tvrde da je moguće govoriti o “belaštvu” kulturne politike. U ovom poglavlju, one su pokazale kako podela dvopakog sistema kulturne politike između *neemigrantske* visoke kulture, s jedne strane, i manje prestižne urbane, *imigrantske*, etno ili sociokulture, s druge strane, u znatnoj meri karakteriše kulturnu politiku u Parizu i Berlinu.

Naziv sedmog poglavlja je “Uprkos kulturnoj politici i mimo nje: praksa i strategije trećeg i četvrtog sektora u Beču i Beogradu”, a njegove autorke su: Martina Boze, Brigita Buš i Milena Dragičević-Šešić. One se u ovom poglavlju bave poljem kulturnih aktivnosti koje se odigravaju van delokruga javnih subvencija ili privatnog pokroviteljstva, odnosno sponzorstva. Mnoge inicijative u okviru ovih aktivnosti potiču iz nekomercijalnog i nevladinog sektora, i o njima se govori kao o *trećem sektoru*; ovde se raspravlja o njihovom utemeljenju u gradske kulture na osnovu rezultata empirijskih istraživanja u Beogradu i Beču.

U poslednjem poglavlju drugog dela, “Urbana kulturna politika i imigranti u Rimu: multikulturalizam ili samo ‘paternalizam?’”, koje su napisale Ankica Kostić i Ana Triandafilidu, ispituje se način na koji se politika lokalnih vlasti i odgovarajućih javnih institucija u Rimu bavi multikulturnim programom i integracijom imigranata. Autorke svoju analizu zasniavaju na analizi zvaničnih dokumenata i izveštaja, kao i na temeljnim intervjuima. No, zaključak je da u Rimu kulturno učešće imigracionih grupa postoji samo na marginama kulturnog života grada.

Treći deo knjige bavi se transnacionalnim i transkulturnim povezivanjem. U devetom poglavlju pod nazivom “Izazov imigranata za novo viđenje Evrope”, koje je napisala Asu Aksoj, govori se da prisustvo raznolikih migracionih populacija predstavlja izazov za Evropu. Aksoj smatra da mreže migranata omogućavaju preispitivanje nekih fundamentalnih načela na kojima počivaju nacionalne kulture i zajednice. Autorka uviđa da se razvija novi oblik socijalnosti koji povezuje porodične mreže s širim mrežama poslovanja, informacija, religije i politike.

U desetom poglavlju, “Šire od dijaspore: transnacionalne prakse kao transkulturni kapital”, autorke Ulrike Hana Majnhof i Ana Triandafilidu analiziraju tri

najzastupljenija teorijska pristupa u proučavanju migracionih populacija za koje se često koristi zajednički izraz – transnacionalizam; to su: dijaspora, komunitarizam i kosmopolitizam; one takođe uvode i nov pojam, *transkulturni kapital*, koji predstavlja način vrednovanja složene kombinacije kulturnog, socijalnog i ekonomskog kapitala. Autorke ističu da snažne transnacionalne veze u okviru migracionih zajednica i između njih mogu da učine moćan transkulturni kapital koji ne ograničava migracione populacije, već im pruža mogućnost izbora.

Poslednja dva poglavlja bave se aspektom neukusa i njegovim kosmopolitskim implikacijama. Pariz, London i Rim činili su deo tzv. *afričkog neukusa*, što je dalo mogućnost za proučavanje uzajamne veze njihovih migracionih populacija. Berlin, London i Beč bili su deo tzv. *turskog neukusa*, dok su Beograd, Ljubljana i Beč činili čvorišta u *balkanskom neukusu*. Jedanaesto poglavlje, “Tri registra neukusa: identitet, periferne kulturne industrije i alternativne kulture”, koje su napisali Nikola Janković i Rastko Močnik, teorijski i empirijski istražuje implikacije tokova ljudi, proizvoda, ideja i ukusa karakterističnih za neukus. Autori shvataju neukus kao sociostrukturnu pojavu, odnosno kao isprepletanu, heterogenu i duboku mrežu migracija i razmena kulturnih tokova koji su lokalno određeni mnogobrojnim činocima, ali koji, u suštini, spadaju u čudljivost kapitalističkog svetskog sistema.

U poslednjem poglavlju, “Ka transkulturnoj politici za evropski kosmopolitizam”, njegov autor Kevin Robins zaključuje ovu knjigu razmišljanjima o tome kako bi mogla da izgleda kulturna politika evropskog kosmopolitizma. On smatra da su različita kretanja i pokreti koji su pratili globalizaciju doneli u evropski kulturni prostor nove vrste raznolikosti i složenosti, uključujući i nove oblike restrukturiranja kulture, susretanja, razmene i mešanja; pri tome, presudan značaj ima činjenica da su oni po svojoj prirodi transnacionalni i transkulturni – odnosno da funkcionišu i izvan nacionalnih granica i deluju na različitim kulturnim prostorima. Robins ističe da upravo razvoj novih transkultura i transkulturnih raznolikosti donosi nove izazove i nove mogućnosti za kulturnu politiku, te bi, stoga, trebalo da bude suštastvena briga evropske kulturne politike.

U knjizi “TRANSKULTURNA EVROPA – Kulturna politika u Evropi koja se menja”, autori su uspeli da kritički ispitaju način na koji je kulturna politika do sada evoluirala, kao i da razviju nove pojmovne i teorijske perspektive za razmišljanje o složenosti kulture i promenama u njoj.

U svim poglavljima ove knjige autori koriste opšte prihvaćenu stručnu terminologiju i ustanovljavaju novu, a u razvijanju sopstvenih zaključaka oslanjaju se na empirijska istraživanja koja su, s izuzetkom drugog poglavlja, zasnovana na trogodišnjem istraživačkom radu u sklopu evropskog projekta “Gradski prostori koji se menjaju: novi izazovi za kulturnu politiku u Evropi”. Autori su kombinovali teorijski pristup s detaljnim proučavanjem velikog broja političkih dokumenata. Pored toga, korišćeni su i podaci iz intervjua s tvorcima politike i mnogobrojnim predstavnicima kulturnog života u evropskim prestonicama – kako s umetnicima, tako i sa stručnjacima iz oblasti medija i kulture.

Kulturni milje Evrope je izmenjen, a s njim i svakodnevni kulturni život i iskustva svih Evropljana. Osim toga, usled novih migracija, nastali su mali inovativni svetovi koji funkcionišu na transnacionalnim prostorima.

Gotovo u svakom poglavlju autori govore o migracijama i migrantima u kontekstu socijalnih i kulturnih promena u evropskim društvima. Upravo ta kretanja navode na preispitivanje značenja i vrednosti kulturnog identiteta i kulturne raznolikosti na evropskom prostoru. Globalne migracije predstavljaju glavni izazov za evropsku socijalnu i kulturnu politiku, a samim tim i za nova promišljanja u oblasti kulturnog menadžmenta. Pored toga, još jedan od značaja ove knjige je što podstiče rasprave, otvara širu perspektivu i nudi nove teorijske mogućnosti u unapređenju kulturne politike u Evropi.

Ono što je takođe važno, s aspekta menadžmenta u kulturi i kulturne politike, jeste činjenica da imigranti uspevaju da iznađu nove oblike kulturnog izraza koji izlaze izvan granica etničkog i nacionalnog; na taj način nastaju nove vrste umetničkog izraza, a s njima i nove kulturne mreže za umetničke proizvode, kao i nove stvarnosti kulturne raznolikosti. Iz perspektive kulturne politike, ova knjiga pruža drugačiji pogled na te stvarnosti, s ciljem da se dopune osnovne so-

ciološke perspektive koje se odnose na socijalnu i ekonomsku integraciju imigranata, kao i na učešće imigranata u građanskim ili političkim aktivnostima.

Knjiga “TRANSKULTURNA EVROPA – Kulturna politika u Evropi koja se menja” ima izuzetan značaj kako za teoretičare, tako i za praktičare u oblasti kulturne politike i menadžmenta u kulturi. Ono što je inovativno u ovoj knjizi i što je izdvaja iz dosadašnje literature iz oblasti menadžmenta u kulturi i kulturne politike jeste to što se ovde prevazilazi model kulturne politike koju donosi i sprovodi država, odnosno odgovarajuća ministarstva. Baveći se pitanjima kulturne politike iz urbane i metropolske perspektive, i govoreći o pojavi transnacionalne dinamike u velikim evropskim gradovima, ova knjiga predstavlja veliki doprinos teoriji i praksi savremenog kulturnog menadžmenta i kulturne politike, kako u zemljama članicama Evropske unije tako i u zemljama koje su trenutno u tranziciji i prolaze kroz promene u svim društvenim aspektima.

